

კონკურენტული პოლიტიკის სრულყოფის მიმართულება საქართველოს საბანკო ბაზარზე

ხათუნა შალამბერიძე

ეად., აწსუ ასოც. პროფესორი

THE TRENDS OF IMPROVEMENT OF COMPETITIVE POLITICS IN THE GEORGIAN BANKING MARKET

Khatuna Shalamberidze -
Academic Doctor of Economics
of Akaki Tsereteli State University;
Associate Professor

SUMMARY

Development of competition in the Georgian banking sector and increasing the competitiveness of commercial banks represents a very acute problem. Development of the banking system of the country depends on the regulation of banking activities that would provide civilized competition in this field. Good competition ensures not only the development of the banking sector, but also the economic stability of the country.

Banking market credit institutions as a result of competitive forces to be banking on the demand and supply balance, which stimulated commercial banks by pooled financial resources and set up an effective cycle of economic entities and population and the current investment needs meet.

Thus, the development of the banking sector of Georgia must be in good condition in the competition when every commercial bank will be able to freely enter and exit from this market.

Key words: "Banking Competition" and "Interbank Competition"; Regulation of antimonopoly policy in the banking sector; Concentration in the banking sector; Target vision of competition.

საკვანძო სიტყვები: „საბანკო კონკურენცია“ და „ბანკთაშორის კონკურენცია“; ანტიმონოპოლიური პოლიტიკის რეგულირება საბანკო სექტორში; საბანკო სექტორში კონცენტრაცია; კონკურენციის მიზნობრივი ხედვები.

* * * *

საქართველოს საბანკო სექტორში კონკურენციის განვითარება და კომერციული ბანკების კონკურენტუნარიანობის ამაღლება წარმოადგენს საკმაოდ მწვავე პრობლემას. ქვეყნის საბანკო სისტემის განვითარება დამოკიდებულია საბანკო საქმიანობის ისეთ რეგულირებაზე, რომელიც უზრუნველყოფდა ცივილიზებულ კონკურენციას ამ სფეროში. კეთილსინდისიერი კონკურენცია განაპირობებს არა მხოლოდ საბანკო სექტორის განვითარებას, არამედ

უზრუნველყოფს ქვეყნის ეკონომიკურ სტაბილურობას.

საბანკო ბაზარზე საკრედიტო ორგანიზაციებს შორის კონკურენტული ძალების მოქმედების შედეგად უნდა მოხდეს საბანკო მომსახურებაზე მოთხოვნისა და მიწოდების განონასწორება, რომლის დროსაც სტიმულირდება კომერციული ბანკების მიერ აკუმულირებული ფინანსური რესურსების ეფექტიანი წრებრუნვა და იქმნება ეკონომიკის სუბიექტებისა და მოსახლეობის მიმდინარე და საინვესტიციო მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება.

საქართველოში, საბანკო ბაზრის კონკურენცია, რეგულირებაში მოექცა 2012 წელს მიღებული საქართველოს კანონის „კონკურენციის შესახებ“ ნორმების ფარგლებში. საბანკო ბაზარზე კონკურენცია ატარებს გარკვეულ სპეციფიკურ ნიშნებს, რითაც იგი განსხვავდება სხვა ბაზარზე არსებული კონკურენციებისაგან. ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი განსხვავება იმაში მდგომარეობს, რომ საბანკო ბაზარი ოპერირებს ფულით, აბსოლუტური ლიკვიდურობის მქონე საქონლით, რომლის ჩანაცვლება სხვა საქონლით შეუძლებელია. მნიშვნელოვანია, ერთმანეთისაგან შინაარსით გაემიჯნოთ ტერმინები: „საბანკო კონკურენცია“ და „ბანკთაშორის კონკურენცია“. ამ ფორმით საკითხის შესწავლა, ანალიზი და შეფასება სასურველ შედეგს უზრუნველყოფს.

რაც შეეხება საქართველოს ეკონომიკის კონკურენტულ რეგულირებას, ჯერ-ჯერობით კონკურენციის სააგენტოს არ აქვს შემუშავებული ანტიმონოპოლიური რეგულირების სისტემატიზირებული გეგმა და მისი რეალიზაციის ზომები, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს ქვეყანაში კონკურენციის განვითარება და ანტიმონოპოლიური პოლიტიკის სრულყოფა. შემუშავებულ უნდა იქნას საერთო გეგმა, რომელიც მიმართული იქნება ისეთი ფუნქციების განხორციელებაზე, რომელიც განავითარებს კონკურენციას, შეამცირებს სახელწიფოს მონაწილეობას ეკონომიკურ საქმიანობაში და გამოიყენებს საუკეთესო პრაქტიკას.

ბანკთაშორის კონკურენციის განვითარებისა და მდგრადობის უზრუნველყოფისათვის აუცილებელია შეიქმნას მიზნობრივი ხედვა, რომელიც უზრუნველყოფს საბანკო სექტორში კონკურენციის განვითარებას. მიზნობრივი ხედვის ფარგლებში უნდა განისაზღვროს ბანკთაშორის კონკურენციის მარეგულირებელი სისტემა, რომლითაც მკაცრად განისაზღვრება პასუხისმგებელი ორგანოები, მიზნები და დავალებები, რეგულირების მექანიზმები, ვადები და რეგულირების შედეგები.

ბანკთაშორის კონკურენციის განვითარების

მიზნობრივი ხედვა სახელმწიფო დონეზე უნდა შემუშავდეს კონკურენციის სააგენტოს, ეროვნული ბანკის (როგორც მეგა რეგულატორი), კომერციული ბანკებისა და საბანკო ასოციაციებისა და კავშირების მიერ ეკონომიკის რეალური სექტორის გათვალისწინებით.

საქართველოს საბანკო სექტორში შეინიშნება მსხვილი ბანკების კონცენტრაციის ზრდის ტენდენცია. პერიოდულად ხორციელდება ბანკების შერწყმის პროცესი, რაც ისედაც კონცენტრირებულ ბაზარს უფრო მეტად ხდის კონცენტრირებულს და იზრდება მხოლოდ რამოდენიმე ბანკის დომინირება, ყოველივე აღნიშნული კი აუცილებლად მოითხოვს ეფექტური რეგულირების მექანიზმის შემუშავებას.

საქართველოს კონსტიტუციით გარანტირებული და მხარდაჭერილი თავისუფალი მენარმოებისა და კონკურენციის განვითარება, მაგრამ რეალიზების გზები ანუ კონკურენციის დაცვის მექანიზმებზე პასუხისმგებელი ორგანოს განსაზღვრა ხშირ შემთხვევაში ვერ ხერხდება, სწორედ ასეთ დარგს მიეკუთვნება საბანკო სექტორი. „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“ საქართველოს კანონით განსაზღვრულია საბანკო კონკურენციაზე ზედამხედველობის ორგანო - ეროვნული ბანკი, მაგრამ „კონკურენციის სააგენტოს შესახებ“ კანონითა და კონკურენციის სააგენტოს თავმჯდომარის სააგენტოს მიერ დამტკიცებული „ბაზრის ანალიზის მეთოდური მითითებებით“ საბანკო სექტორში კონკურენციაზე ზედამხედველობას ახორციელებს კონკურენციის სააგენტო. ამასთანავე ცნობილია, რომ კონკურენციის სააგენტომ შეიძლება იკისროს გარკვეულწილად დამხმარის ფუნქცია და სხვადასხვა ორგანოებს გაუწიოს კონსულტაციები. ყოველივე აღნიშნული, რომელიც არსებობს საკანონმდებლო დონეზე საჭიროებს დაზუსტებას.

„კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“ კანონში უნდა ჩაინეროს რომ, საბანკო სექტორში კონკურენციაზე ზედამხედველობას ახორციელებს ეროვნული ბანკი კონკურენციის სააგენტოსთან ერთად ან უფრო ადეკვატური იქნება გაფორმდეს ურთიერთანამშრომლობის მემორანდუმი კონკურენციის სააგენტოსა და ეროვნულ ბანკს შორის.

ევროკავშირთან დაახლოების გზაზე, როგორც აღნიშნეთ მნიშვნელოვანია გარკვეული ინსტიტუტების დაახლოება ევროსტანდარტთან. ჩვენთვის ორიენტირი უნდა იყოს ევროკავშირში შემავალი საქართველოს მსგავსი გეოგრაფიული და პროდუქციული საზღვრების მქონე ქვეყნების საფინანსო სექტორთან შესაბამისობა. ევროპის ცენტრალური ბანკი ყოველწლიურად აქვეყნებს ევროკავშირში შემავალი ქვეყნების საბანკო სისტემის შეფასებას, მათ შორის ჰერფინდალ-ჰირშმანის ინდექსისა და N-სტატისტიკ მიხედვით, შესაბამისად, მნიშვნელოვანია, რომ საქართველოს ეროვნულმა ბანკმაც მხედველობაში მიიღოს ასეთი პრაქტიკა და თავის ყოველწლიურ ანგარიშში შეიტანოს და განსაზღვროს საბანკო სექტორში კონცენტრაცია აღნიშნული ინდექსის გა-

მოყენებით. რაც, უკეთ გამოავლენს საქართველოს საბანკო სექტორში არსებულ ტენდენციებსა და საჭიროებებს.

საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის 2017 წლის 3 მაისის ბრძანებით, კომერციული ბანკებისათვის საზედამხედველო კაპიტალის მინიმალური ოდენობის მოთხოვნა 12 მილიონი ლარიდან 50 მილიონ ლარამდე გაიზარდა.

უწყების განმარტებით, აღნიშნული ცვლილების მიზანია დაბალი კაპიტალიზაციის მქონე რისკის გაზრდის მოტივაციის შეზღუდვა და სისტემაში ფინანსურად მდგრადი ინსტიტუტების შემოსვლა, რამაც საბანკო სისტემის ფინანსურ სტაბილურობის განმტკიცებას უნდა შეუწყოს ხელი.

საქართველოს გარდა, კომერციული ბანკების მიერ არასაბანკო საქმიანობაში ჩართვის მონიტორინგს სხვადასხვა ქვეყნები წლებია ახორციელებენ და სხვადასხვა შეზღუდვებსაც უწესებენ მათ. ეს საკითხი, არა მარტო საქართველოში, არამედ სხვა ქვეყნებშიც აქტუალურ თემას წარმოადგენს. მსოფლიო ბანკმა 2012 წელს „ბანკის რეგულირების და ზედამხედველობის კვლევა“ ჩაატარა, სადაც ერთ-ერთი თემა სწორედ კომერციული ბანკების მიერ არაპროფილური აქტივების ფლობის საკითხი იყო.

საქართველოს კანონში „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“ აღნიშნულია, რომ კომერციულ ბანკებს შეუძლიათ გარკვეულ პროცენტობით ფლობდნენ ნილს ისეთ საქმიანობაში, რომელიც დაკავშირებულია საბანკო საქმიანობასთან, ხოლო არასაბანკო საქმიანობაში ნილი არ უნდა აღემატებოდეს 15 პროცენტს. ასევე კომერციულ ბანკს არ ეკრძალება საბროკერო კომპანიის შექმნა, რომელიც ახორციელებს „ფასიანი ქაღალდების შესახებ“ საქართველოს კანონით გათვალისწინებულ საქმიანობას.

მნიშვნელოვანია, რომ ნებისმიერი ცვლილება ისე შემუშავდეს და ამოქმედდეს, რომ საქართველოში საბანკო ბაზარი ოლიგოპოლიურ ბაზრად არ ჩამოყალიბდეს. იგულისხმება, მსხვილი ბანკების მიერ არაპროფილური აქტივების ფლობა: სადაზღვევო, სამშენებლო, სალიზინგო, ფარმაცევტულ სფეროებში. სწორედ, ეს შეიძლება იყოს არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის შედეგიც, რადგან კომერციული ბანკები ახდენენ შვილობილი კომპანიებისათვის იაფი რესურსის მიწოდებას - კრედიტის სახით, ხოლო სხვა საწარმოებისათვის კი საპროცენტო განაკვეთი შეიძლება განსხვავებული იყოს.

კომერციული ბანკების საქმიანობა საქართველოში ითვლება როგორც ყველაზე წარმატებული და რენტაბელური, ამიტომ მათთვის მკაცრად უნდა განისაზღვროს და გაკონტროლდეს საქმიანობის ის სფეროები, რომელშიც მათ ნებადართული აქვთ საქმიანობა. საბანკო სექტორის მხრიდან ხდება უზურპაცია ეკონომიკის გარკვეული სექტორების, რაც მიუღებელია, როგორც საზოგადოებისათვის, ასევე თავისუფალი მენარმოებისა და კონკურენცი-

ის განვითარებისათვის. შესაბამისად, კომერციული ბანკების შესახებ კანონში ზუსტად უნდა ჩაინეროს ის სფეროები, რომელშიც ბანკებს შეუძლიათ ოპერირება, რადგან კანონში არსებული ჩანაწერი „ბანკს შეუძლია განახორციელოს საბანკო საქმიანობასთან დაკავშირებული საქმიანობა“ ბუნდოვანია და განმარტების ფართო საშუალებას გვაძლევს. ყოველივე აღნიშნული ხელს შეუწყობს ბანკების ორიენტირებას მხოლოდ საკუთარ, საბანკო საქმიანობაზე და მივიღებთ შედარებით უფრო კონკურენტულ ბაზარს.

საინტერესოა მდგომარეობა კაპიტალის ბაზარზე. კაპიტალის ბაზარი საბანკო დაკრედიტების პარალელურად განიხილება ფინანსური რესურსების მოზიდვის ეფექტიან საშუალებად. განვითარებული კაპიტალის ბაზარი ქმნის კონკურენტულ გარემოს, ხელს უწყობს დანაშოგების უფრო ეფექტიან გადანაწილებას, როდესაც საბანკო დაკრედიტება იზღუდება, ობლიგაციების ბაზარი შესაძლოა ასრულებდეს დამატალანსებლის როლს. კაპიტალის ბაზარი არის მოსახლეობისათვის დანაშოგების განთავსების დამატებითი ინსტრუმენტი, ხოლო კომპანიებისათვის ინვესტიციების მოზიდვის მნიშვნელოვანი საშუალება. განვითარებული (ლრმა, გამჭვირვალე და კარგად რეგულირებული) კაპიტალის ბაზრები ხელს უწყობს სტაბილურ ეკონომიკურ ზრდას და მოსახლეობის კეთილდღეობის ამაღლებას. საქართველოში კი როგორც აღინიშნა აქტივების მიხედვით ფინანსური სექტორის უდიდესი ნაწილი მოდის კომერციულ ბანკებზე. ხოლო საქართველოს საფონდო ბირჟაზე დადებული გარიგების 70%-ზე მეტში კომერციული ბანკები ან მათი შვილობილი კომპანიები მონაწილეობენ.

კაპიტალის ბაზრის განვითარების სტრატეგიის შედეგებზე მსჯელობა ნაადრევია, რადგან, რეალური მოქმედებებს ჯერ-ჯერობით ვერ ვხედავთ. საჭიროა უფრო მეტი ჩართულობა და ფინანსური განათლების ამაღლება როგორც საზოგადოების, ასევე მენარმეების. რეალურად საბანკო სექტორი „გარე“ კონკურენტებისაგან თავისუფალია, ხოლო ბანკთაშორის ბაზარი ოლიგოპოლიურია, რაც არათუ სახარბიელო, არამედ საზიანოა ქვეყნის ეკონომიკური განვითარებისათვის და საჭიროებს უფრო ქმედით ნაბიჯებს სახელმწიფოსაგან.

ამრიგად, საქართველოს საბანკო სექტორის განვითარება თავისთავად უნდა მოხდეს კეთილსინდისიერი კონკურენციის პირობებში, როდესაც ყოველ კომერციულ ბანკს შესაძლებლობა ექნება თავისუფ-

ლად შევიდეს და გამოვიდეს აღნიშნული ბაზრიდან.

საქართველოს საბანკო ბაზარი გაჯერებულია უცხოელი მფლობელებით და უცხოური ბანკების შვილობილი კომპანიებით, შედეგად, საბანკო კონკურენციის პრობლემები ფულად და საფინანსო ბაზრებზე წარმოადგენს პრიორიტეტულს და იმავდროულად პროცესების შემაფერხებელს. დღეისათვის ეს ის ფაქტორია, რომელმაც საქართველოს საბანკო ბაზრის მონაწილეებს უნდა უბიძგოს შექმნან ისეთი ეფექტიანი მექანიზმი, რომელიც სტიმულს მისცემს კონკურენციას საბანკო სექტორში.

ბაზარზე საკრედიტო ორგანიზაციებს შორის კონკურენტული ძალების მოქმედების შედეგად უნდა მოხდეს საბანკო მომსახურებაზე მოთხოვნისა და მიწოდების განონასწორება, რომლის დროსაც სტიმულირდება კომერციული ბანკების მიერ აკუმულირებული ფინანსური რესურსების ეფექტიანი წრებრუნვა და იქმნება ეკონომიკის სუბიექტებისა და მოსახლეობის მიმდინარე და საინვესტიციო მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება.

დროულად უნდა განისაზღვროს კონკურენციის განვითარების თავისებურებები და ძირითადი პირობები საქართველოს საბანკო მომსახურების ბაზარზე, რაც დადებითად მიილწევა საბანკო კონკურენციის ინტენსივობის ანალიზის ინსტრუმენტების გამოყენებით.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. კოვზანაძე ი., კონტრიძე გ., - თანამედროვე საბანკო საქმე: თეორია და პრაქტიკა, თბილისი, 2014 წ.
2. ქოქიაური ლ., - საბანკო საქმიანობა, თბილისი, 2012 წ.
3. ცაავა გ., - საბანკო საქმე, თბილისი, 2005
4. ბერიძე რ., - „საბანკო მენეჯმენტი“, თბილისი-2009 წელი;
5. ლომაძე ი., „კომერციული ბანკების ფინანსური მდგრადობის მართვის სრულყოფის თავისებურებანი საქართველოში“ თბ. 2016წ.
6. საქართველოს ორგანული კანონი „საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ“.
7. საქართველოს კანონი „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“.
8. დებულება „კომერციულ ბანკებში რისკების მართვის თაობაზე“.